

Archief Zaaans erfgoed, [link](#)

Suiker, zoet met een bittere bijsmaak

Zaanse ondernemers en de slavernij

Op 1 juli van dit jaar was het 150 jaar geleden dat Nederland de slavernij afschafte. De plantages in Suriname – waar slaven het zware productiewerk verrichtten – leverden weliswaar een bijdrage aan de Nederlandse economie, maar het menselijk leed dat de prijs hiervoor was, is nog altijd niet te overzien. Ook in de Zaanstreek had men belangen in plantages.

door George Slieker

Schilderij

In het Honig Breethuis te Zandijk hangt het voor regelmatige bezoekers bekende familieportret van Hermann Edmund Buhk (1815 - 1879) en zijn gezin. Afgebeeld zijn Hermann Buhk, zijn vrouw Elisabeth Johanna Albertina de Jager (1824 - 1886) en hun dochttertje Bartha Wilhelmina ('Minna', 1844 - 1867). Echtgenote Elisabeth is zittend afgebeeld, gekleed in een wijnrode fluwelen japon met een brede geplooid witkanten kraag. Ze houdt de hand vast van haar dochttertje, dat tegen haar knieën aangeleund staat. Hermann Buhk is gekleed in een donker kostuum met een wit geborduurd vest en daaronder een wit hemd, met een wit strikje om de opstaande boord. Achter het schilderstuk zit een bijzonder stukje Zaanse koloniale geschiedenis: Hermann Buhk was rumstoker op plantage 't Merveille in Suriname. Het ongesigneerde schilderij van circa 1850 (ZOV-04305, olieverf op doek) werd in 1962 door de familie Evert Smit aan de Zaanlandsche Oudheidkundige Verzameling geschonken. Het was dit jaar als bruikleen onderdeel van de tentoonstelling Swart op de Gracht – Slavernij en de Grachtengordel in het Museum Geelvinck Hinlopen Huis in Amsterdam.

De plantage

De plantage 't Merveille (in het Sranantongo: Adjaka¹) werd in 1700 door Albertus Abraham van Heist (1705 - 1754) aan de Suriname-rivier gesticht en genoemd naar zijn tweede vrouw, Pirna de Merveille. Van Heijst overleed kort na de stichting van de plantage, zodat zij het eigendom verwierf. Ze had weinig geluk met haar nieuwe echtgenoten; die overleden alle binnen korte tijd. De plantage lag tussen de Suriname-rivier en een zijrivier, de Paulus Kreek, en grensde aan plantage

Maagdenburg. 't Merveille telde 1800 akkers en was ongeveer 775 ha groot. In 1744 werkten er 107 slaven die koffie en suiker verbouwden. 't Merveille werd later alleen suikerplantage; het werk van de slaven bestond uit het planten van het riet, het wieden van de velden, het oogsten en de feitelijke productie van suiker. Na ongeveer vijftien maanden werd er geoogst. In een door een getijdemolen aangedreven suikerpers werd het sap van de gekapte rietstengels tussen twee rollen uitgeperst. Dit was gevaarlijk werk; menig slaaf heeft hierbij een arm verloren! Het opgevangen sap werd in ketels ingekookt, de geproduceerde suiker werd tot een makkelijk te vervoeren kegel geperst (suiker brood). Rond 1845 leefden er 222 slaven op Merveille. De dagelijkse leiding over de slavengemeenschap hadden een blanke opzichter ('blankofficier' ²) en een slaaf, basja genoemd. Deze laatste genoot het vertrouwen van de blanken, maar moest ook de belangen van de slaven behartigen. Ten tijde van de afschaffing in 1863 leefden er 142 slaven op 't Merveille. De plantage heeft na de slavenemancipatie van 1863 geen contractarbeiders aangeworven en is waarschijnlijk spoedig buiten gebruik gesteld.

Eigenaren

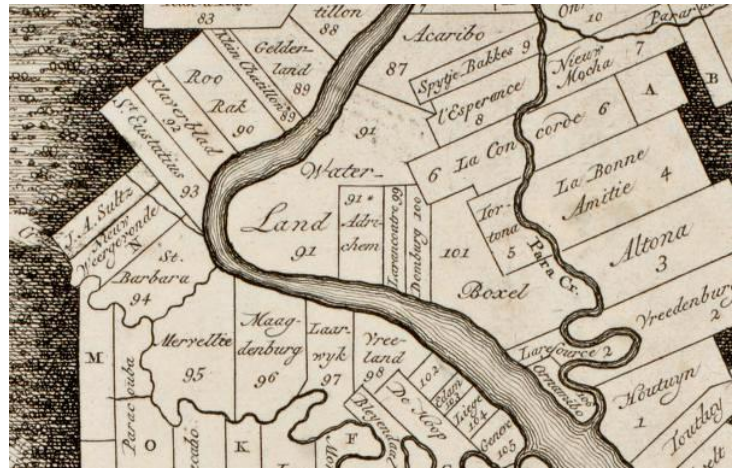
Naast Albertus Abraham van Heist had 't Merveille meer eigenaren. Een kaart met een overzicht van plantages van A. de Lavaux uit 1770 vermeldt Van Heijst & Comp. als eigenaren, maar ook Zaanse ondernemers zijn (mede)eigenaar geweest. De Koger koopman en olieslager Evert Cornelis Smit (1774 - 1843) zette in 1797 een stap omhoog op de sociale ladder door zijn huwelijk met de rijke koopmansdochter Trijntje Claas Honig (1774 - 1823). Via de erfenis van zijn schoonvader kwam Evert in bezit van een aantal oliemolens, een koopmanshuis en een enorm vermogen. Hij belegde een deel van zijn kapitaal in plantages in Suriname. Daaronder was ook 't Merveille. De Erven C. Stam waren hiervan voor 5/8 deel eigenaar, Smit bezat de overige 3/8 parten. Een achterneef, Jan de Jager, een neef van Trijntje, woonde als plantageadministrateur in Suriname en had zitting in de Koloniale Raad van Paramaribo. Het Jaarboekje (voor Suriname) voor 1857 noemt wijlen C. Stam Pieterse als eigenaar, terwijl E.C. Smit toen administrateur voor Europa was.

Hermann Buhk

De man die met zijn gezin op het schilderij in het Honig Breethuis is afgebeeld, Hermann Edmund Buhk, werd in 1815 in het Duitse Chemnitz (in de huidige deelstaat Saksen) geboren.³ In 1834 was Hermanns broer Hendrik Adolph al actief in Paramaribo met een handelsfirma onder de naam H.A. Buhk & Co. Op 24 juni 1837 overleed Hendriks vrouw Adolphina Jacoba Marquard en twee maanden later, op 11 augustus 1837, arriveerde Hermann in Paramaribo. Na zijn toetreden in 1838 als medefirmant werd de firma voortgezet als Gebroeders Buhk. Behalve ondernemer en lid van de

Schilderij Hermann Buhk met echtgenote Elisabeth Johanna

Fragment van de kaart van A. Lavaux uit 1770, links met het nummer 95 plantage Mervellie ('t Merveille). De nummers zijn kavelnummers .

plaatselijke schutterij en Schuttersraad was Hermann rumstoker op 't Merveille. Rum wordt gestookt uit de pulp die overblijft na het persen van het suikerriet. Net als zijn broer was Hermann eigenaar van slaven: beider namen komen regelmatig voor in krantenadvertenties uit die tijd.

Daarin wordt zowel melding gemaakt van vrijkoop van slaven alsook van eigendomsoverdracht: op 1 maart 1841 bijvoorbeeld werden beide broers elk voor 2/5 deel eigenaar van de slavin Majorin Elisabeth Buschmann. De volgende maand, op 22 april 1841, vertrok Hermann uit Suriname en in 1842 trouwde hij in Amsterdam met Elisabeth Johanna Albertina de Jager. Ze was een nichtje van Grietje de Jager (1799 - 1837), echtgenote van Jacob

Slaven op weg naar het werk. (Geheugen van Nederland)

Cornelisz. Breet (1778 - 1847), papierfabriekier en bewoner van wat nu het Honig Breethuis is. Of Hermann Buhk daadwerkelijk eigenaar is geweest van 't Merveille is onduidelijk; de Surinaamsche Almanak voor de jaren 1842 en 1845 noemt als eigenaren de Erven S. van Heyst; de al genoemde Jan de Jager is dan administrateur. Eind maart 1843 keerde Hermann Buhk terug met zijn vrouw. Anderhalf jaar later ging hij weer naar Nederland en kreeg het echtpaar hun eerste en enige kind, want op 15 juli 1844 vermeldde de Utrechtse Provinciale- en Stadscourant de aankomst in Den Helder van 'de

heer H.E. Buhk, echtgenoot en kind'. Nauwelijks twee maanden daarna, op 17 september 1844, kwam het gezin weer terug in Paramaribo. Enkele jaren later, op 16 maart 1849, werden de gebroeders Buhk voor 1/5 deel eigenaar in de plantages La Singularité aan de Commewijne-rivier en Berthoudslust aan de Tapoeripakreek. Hoe het Hermann Buhk en zijn gezin daarna is vergaan is nog onduidelijk; in het kader van deze publicatie was het niet mogelijk uitgebreider op hun levensgeschiedenis in te gaan. Diepgaand onderzoek kan mogelijk meer informatie opleveren. Hermann Buhk overleed in 1879 in Wenen.

Diorama

Het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam bezit een diorama van 't Merveille, gemaakt door Gerrit Schouten (1779-1839). Hij werd in

Paramaribo geboren als zoon van een Nederlander en een creoolse vrouw en was de eerste creool die naam maakte als kunstenaar. Te zien zijn de directeurswoning en twee kleinere huizen, een opslagplaats voor begasse (uit - geperste rietstengels), een fabriek met getijdemolen, een kookhuis met schoorsteen, een destilleerderij, het plantage - ziekenhuis en een botenhuis. In de destilleerderij werd de melasse gedestilleerd tot alcohol of rum, een bijproduct van de suikerproductie handtekeningen voor de afschaffing van de slavernij. Zo ver kwam het niet meteen, maar particulieren bleven actie voeren. Een in Amsterdam opgericht (dames)afschaffingcomité haalde met het verloten van handwerkjes f 9500 op waarmee in 1856 negenenzeventig slaven werden vrijgekocht. Een druppel op de gloeiende plaat, maar een teken dat het lot van de slaven velen niet onberoerd liet. In zijn Camera Obscura voerde Nicolaas Beets ('Hildebrand') de patserige ex-plantagehouder Jan Adam Kegge ten tonele, overigens zonder een mening uit te spreken over slavernij. In

1856 was Beets blijkbaar 'om' en publiceerde hij een pamflet getiteld De bevrijding der slaven, de tekst van een redevoering, gehouden voor de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van de afschaffing der slavernij.

Afschaffing slavernij door Nederland

*William Wilberforce (1759-1833),
Engelse initiatiefnemer voor de
afschaffing van de slavernij.*

Aan het einde van de achttiende eeuw ontstond er in Engeland verzet tegen de slavernij. Grootste voorvechter was William Wilberforce (1759 -1833). In 1807 schafte Engeland de slaven - handel af en in 1833 volgde de totale slavernij. Koning Willem I tekende in 1814 in Nederland voor de afschaffing van de handel in slaven, de eerste stap naar de totale afschaffing van slavernij. In 1853 ontving koning Willem III een petitie met 670 handtekeningen voor de afschaffing van de slavernij. Zo ver kwam het niet meteen, maar particulieren bleven actie voeren. Een in Amsterdam opgericht (dames)afschaffingcomité

haalde met het verloten van handwerkjes f 9500 op waarmee in 1856 negenenzeventig slaven werden vrijgekocht. Een druppel op de gloeiende plaat, maar een teken dat het lot van de slaven velen niet onberoerd liet. In zijn Camera Obscura voerde Nicolaas Beets ('Hildebrand') de patserige ex-plantagehouder Jan Adam Kegge ten tonele, overigens zonder een mening uit te spreken over slavernij. In 1856 was Beets blijkbaar 'om' en publiceerde hij een pamflet getiteld De bevrijding der slaven, de tekst van een redevoering, gehouden voor de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van de afschaffing der slavernij In 1863 was het zo ver. In Paramaribo, op fort Zeelandia, werden de kanonnen afgeschoten om de bevrijding van 35.000 slaven aan te kondigen. Wel werden de ex-slaven gedwongen om nog tien jaar op de plantages te blijven werken voor een kleine vergoeding. De eigenaren werden gecompenseerd met een bedrag van f 300 per vrijgemaakte slaaf. Toen veel ex-slaven na tien jaar wegtrokken, zochten de plantagehouders naar nieuwe werkkrachten. Die werden gevonden in India en op Java; de nazaten van deze contractarbeiders vormen nu onderdeel van de Surinaamse bevolking.

Voor het leven op een Surinaamse plantage zie de historische roman van Cynthia McLeod, Hoe duur was de suiker? (1e druk; Paramaribo 1987). (Herziene Nederlandse druk; Schoorl 1999; sindsdien vele malen

herdrukt). De film naar het boek door Jean van de Velde is op 26 september jl. in première gegaan.

Literatuur/bronnen:

- Lukas Meier, Plantage Merveille <http://collectie.tropenmuseum.nl/default.aspx?ccid=P44987>. Ook te vinden via Google: Plantage Merveille.
- Een zwarte bladzijde. De keerzijde van koopmansdrift en kapitaalzucht (v.a. 1774)
www.openluchtmuseum.nl/usermedia/files/100331_Koopmanswoning.pdf
- Historische kranten <http://kranten.kb.nl> via de website van de Koninklijke Bibliotheek.
- Surinaamsche Almanak www.dbnl.org Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL).

Noten:

1. Sranantongo: De algemene taal die in Suriname wordt gesproken, bestaande uit Engelse, Spaanse, Portugese en West-Afrikaanse taalelementen.
2. Voor blankofficiers zie ook: Hildebrand, 'De familie Kegge', Camera Obscura. (Delta Editie, Amsterdam 1998) deel 1, 155-236, aldaar 176. (1e druk, Haarlem 1839). Het verhaal verscheen overigens pas in de 3e druk (Haarlem 1851).
3. Tot de opheffing van de DDR en de Duitse eenwording in 1990 heette Chemnitz Karl-Marx-Stadt.